

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRK DÜNYASINDA İKTİSADİ İŞBİRLİĞİNİN ÖNEMİ

Ahmet Burçin YERELİ*

Türk dünyası tabiri merhum Prof. Dr. Turan Yazgan tarafından 1980'lerde kullanılmaya başlanmış ve Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı bünyesinde yürütülen eğitim ve araştırma faaliyetleri ile bu çerçevede düzenlenen ve ses getiren bilimsel toplantılar neticesinde giderek kabul gören bir deyiş haline gelmiştir. *Türk dünyasının* kesin sınırlarını çizebilmek pek de kolay değildir. Günümüzde bağımsızlığı uluslararası alanda tanınan altı tane Türk devleti bulunmaktadır. Dolayısıyla *Türk dünyası* denildiğinde ilk akla gelen bu altı ülkenin işgal ettiği coğrafi mekândır. Üzerinde tam olarak ittifak olmamasına rağmen tarihi *Türkistan* coğrafyası; Balkanlar ve Kafkaslar ile Hazar Denizinin güneyi; Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın belli bölgeleri; Avrupa'da Türklerin yoğun olarak yaşadığı ülkeler; Sibiry'a'da Türk boylarının bulunduğu topraklar *Türk dünyasının* birer parçası olarak düşünülebilir.

Üçüncü bin yılın başından bu yana tartışılan ve üzerinde öngörüler geliştirilen önemli sosyal konulardan biri de *Küreselleşme*dir. Küreselleşme, yeryüzündeki üretim ve tüketim kültürlerinin küresel bir kültür haline dönüştüğünü ifade eden sosyo-ekonomik bir süreci ifade etmektedir. Küreselleşme yeryüzünün tamamına yayılan bir süreç iken Türk dünyasının bu sürecin dışında kalması neredeyse imkânsızdır. Dolayısıyla Türk dünyası küreselleşme sürecinden kendi payına düşeni almak durumunda iken aynı zamanda bu süreçten bir menfaat elde edebilmenin de öngörülerini yapmak zorundadır.

Türk dünyası, gerek kültürel müktesebatı ve gerek insan gücü olarak yeryüzündeki güçlü ekonomik bloklardan biri olabilme kapasitesine sahiptir. Ancak Türk devletlerinin günümüz uluslararası siyaset şeraitinde iktisadi işbirliğini geliştirebilmeleri oldukça meşakkatlidir. Doğuda Çin ile batıda Kuzey Amerika ile Batı Avrupa bloğu arasındaki siyasi çekişmenin iktisadi yansımaları ve dağılan Sovyet-

ler Birliği'nin varisi Rusya Federasyonu'nun bu çekişmede kendine göre konum belirleme gayreti, Türk dünyasına stratejik bir önem atfetmektedir.

Bağımsız Türk devletlerinin kendi aralarında iktisadi işbirliğini geliştirmelerinin önemi bu devletlerin siyasi otoritelerince de arzu edilen bir husustur. Dünyada tüm ülkeler kendi aralarında iktisadi işbirliğini geliştirip kazan-kazan prensibine göre hareket ederken Türk devletlerinin bu anlayışın dışında kalması anlamsızdır. Ülkelerin kendi aralarındaki ekonomik bütünleşmesi bir süre sonra ortak pazarların ortaya çıkmasına yol açmakta ve bu pazarlar da yeni ekonomik dinamikleri beslemektedir.

Türk devletlerinin kendi aralarındaki iktisadi işbirliğini geliştirebilmelerinin önünde sadece uluslararası siyasetten kaynaklanan engeller yoktur. Türkiye piyasa ekonomisine geçiş sürecinde diğer bağımsız Türk devletlerinden daha önce hareket etmenin verdiği çeşitli avantajlara sahip iken; ağır bir sosyalist ekonomik modelle yönetilen ve 60 yıldan fazla zaman kaybeden bu ülkelerin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan ciddi sorunları bulunmaktadır. Bunlar:

- Gelir dağılımının bozukluğu,
- Emek verimliliğinin düşüklüğü,
- Piyasa kültürünün tam anlamıyla oluşmamış olması,
- Zihinlerdeki sosyalist geleneğin kalıntılarının hâlâ mevcut olması,
- Yetişen yeni nesillerde üretmek yerine fırsatçılıkla zenginleşme eğiliminin yüksek olması,
- Rüşvet ve benzeri yolsuzlukların bürokrasi içinde kurumsallaşmış olması,
- Ekonomik faaliyetlerin tam anlamıyla kayıt altına alınmadığı için kayıt dışı işlem ve gelirlerin oldukça

fazla olması,

- Doğal kaynakları fazla olan Türkmenistan ve Kazakistan'da üretim kültürü yerine sadaka kültürünü güçlendiren sosyal yardımların giderek artması,
- Yerel yönetimlerin yeterince güçlü olmayışı,
- Beyin göçünün engellenememesi gibi nedenlerdir.

Bu devletlerin bağımsızlıklarından sonra piyasa ekonomisine geçiş sürecinde yaşadıkları sıkıntılar ve sahip oldukları kaynaklar üzerinden yapılan uluslararası pazarlıklar genel anlamda ülke ekonomilerinin özgürce gelişebilmesinin önünü tıkamaktadır. Ayrıca sosyalist gelenek zihinlerdeki girişim ve kâr olgusunu tahrip ettiği için piyasa sürecinde yeni kuşaklar, zenginliği üretimden kaynaklanan bir süreç olarak değil de fırsatçılık olarak algılamaktadır. Bunun yanı sıra üretim kültürünü değil de sadaka kültürünü besleyen yanlış bazı sosyal yardım harcamalarının sahte refah etkisi de üretim kültürünü uzun vadede olumsuz etkilemektedir.

Hâl böyle olunca bu ülkelerde tüccar ve esnaf sınıfının gelişebilmesine yönelik elverişli bir ekonomik ortamdan söz edilememektedir. İktisadi olarak kuşaklara yayılan sermaye birikimi sürecinin henüz başlangıç aşamasında oluşu, işgücünün eğitilmiş olmasına rağmen verimliliğinin düşük oluşu bu ülkelerin kısa vadede iktisadi bir güç haline gelebilmelerini zorlaştırmaktadır.

Dünya son yüzyılda sürekli olarak bölgesel kutuplar üzerinden küresel politikaların üretildiği bir coğrafya haline dönüşmüştür. Bölgesel bloklar kendi işbirliği imkânlarını geliştirirken iktisadi bütünleşmelere gitmektedirler. İşte Türk dünyası da bu blokların belki de en güçlülerinden biri olabilme potansiyeline sahiptir. Bu potansiyel şu şekilde ifade edilebilir:

- Türklerin bulunduğu coğrafya, tüm ticaret yollarının ve enerji koridorlarının üzerindedir,
- Türkler İpek Yolu ve Baharat Yolu üzerinde 2.000 yıllık bir idare tecrübesine sahiptir,
- Türklerin binlerce yıla yayılan ve farklı coğrafyalarda bulunan güçlü devletler kurup uzun yıllar yönetebilme başarısı, geleceği daha sağlıklı planlayabilmeleri açısından muazzam bir servettir,
- Türkler verimli arazilerde organik tarım yapılabilecek geniş topraklara sahiptir,
- Türkler kendi medeniyetlerinin tarihi kalıntıları üzerinde ve eşsiz doğaya sahip bir turizm coğrafyasında yaşamaktadırlar,
- Türklerin bulunduğu arazilerde mevcut doğal kaynak rezervlerinin önemli bir kısmı henüz yeryüzüne çıka-

rılmamıştır,

- Türkler oldukça genç ve dinamik bir nüfusa sahiptir.

Türk devletleri üçüncü binyılın başından itibaren sürdürülebilir bir ekonomik büyüme performansı yakalamışlardır. Kişi başına gelir reel olarak arttıkça bu ülkelerin birbirleri ile olan ticareti de reel bir artış göstermektedir. Yapılan karşılaştırmalarda Türk devletleri içinde Türkiye'nin ekonomik gücü net olarak görülmektedir. Aynı şekilde Türkiye ve Kazakistan kişi başına milli gelir düzeyleri ile diğer ülkelerin önündedir. Azerbaycan hızla büyüyen ekonomisi ile bu iki ülkeye yaklaşmaktadır. 2008 krizinde bile Azerbaycan, Özbekistan ve Kırgızistan reel ekonomik büyüme rakamları ile ön plana çıkmışlardır. Dış ticaret kapasitesi açısından Türkiye sahip olduğu ekonomik gücüne bağlı olarak oldukça ileridedir.

Bir pazar için en önemli nokta ölçektir. Pazardaki üretici ve tüketicilerin sayısı aynı zamanda pazarın gücünü de göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında Türk devletlerinin toplam nüfusu yüzeli milyonu aşmaktadır. Bu ölçek, iç pazarın daha ortalama bir doygunluk seviyesine dahi erişemediği düşünüldüğünde son derece önemli bir tüketim hacmini ifade etmektedir. Ayrıca pazarın gücünü ifade eden bir diğer ölçüt ise bireylerin satın alma gücüdür. Türk devletleri pazarında ekonomi sürekli büyümektedir ve küresel mali kriz döneminde de bu büyüme reel olarak devam etmiştir. Ekonominin reel olarak büyümesi kişi başına milli gelirin de reel olarak arttığı anlamına gelmektedir. Bu pazar zenginleştikçe tüketim kapasitesi daha da artacak ve Türk devletlerinin iç piyasadaki bu dinamik tüketime yönelik daha fazla üretim yapması gerekecektir ki bu da pazarın iktisadi büyüklüğünü daha da artıracak bir etkidir.

Türk devletlerinin ekonomilerinde yaşanan gelişmeler gelecekte bu ülkelerde hizmetler sektörünün daha da büyüyeceğini göstermektedir. Dolayısıyla bankacılık ve turizm sektörlerinde yatırımlara devam edilecektir. Bugüne kadar özellikle inşaat sektörü ağırlıklı olarak Türkistan bölgesinde devam eden faaliyetlere yakında finans ve turizm yatırımları da eklenecektir.

Türk devletlerinin bir diğer mukayeseli üstünlüğü ise enerji ve madencilik sektörleridir. Bu ülkeler kendi bölgelerinde gerek enerji ve gerekse madencilik konularında önemli gelişmeler kaydetmişlerdir. Bu birikimlerini gelecekte birbirleri ile paylaşmaları ciddi bir sinerji sağlayacaktır. Ayrıca Tacikistan ve Kırgızistan'ın sahip olduğu hidroelektrik potansiyeli, Türkiye'nin uzman olduğu alanlardan biridir ve bu ülkeler Türkiye'deki gibi konunun uzmanı firmaların projelerini beklemektedirler.

Özbekistan ve Türkiye organik tarım potansiyeli ile sadece Türk devletlerinin tarım ürünleri ihtiyacını değil, aynı

zamanda Çin'den Avrupa Birliği'ne kadar yayılan geniş bir bölgeyi besleyebilme gücüne sahiptir. Tarımsal alt yapı yatırımları arttıkça bölge giderek daha güçlü bir konuma gelecektir. Ortak tarım politikaları üretilebilir ve ortak alt yapı yatırımları gerçekleştirilebilirse gelecekte geniş bir bölgenin gıda talebi Türkler tarafından kontrol edilebilecektir.

Türk devletlerinin ekonomilerinde yaşanan hızlı ve yüksek büyüme pazarın gücünü sürekli artırmaktadır. Kişilerin gelirlerinde yaşanan reel artışlara bağlı olarak tüketim

Dünyası Finans Birliği" kurulması önerilebilir. Bu yapının içinde "Türkistan Finans Fonu" şeklinde bir kaynak mekanizması oluşturulabilir. Böyle bir fonun teşkilatlanması için uzun bir hazırlık dönemine ihtiyaç olduğu dikkate alınır-sa zaman kaybetmeden, bu sürecin başlatılmasında ciddi menfaatler bulunmaktadır.

Ayrıca yukarıda sayılan ülkeler kendi aralarında "Türk Dünyası İskân ve Kalkınma Stratejisi" şeklinde bir çalışma başlatarak ve en kısa sürede bu stratejiye uygun somut plan-

Ali Adnan Akgündüz

güçleri de artmaktadır. Eğer yatırım olanakları geliştirilebilirse yabancı sermaye girişi ve yeni sabit sermaye yatırımlarına bağlı olarak ekonomik büyüme daha da ivme kazanacaktır. Önümüzdeki on yıllar içinde hizmetler sektöründeki büyüme diğer sektörlerden daha fazla olacaktır. Özellikle finans sektörü, eğer gerekli kolaylıklar sağlarsa çok hızlı gelişebilecektir. Ancak bu sektörün stratejik önemi dikkate alınacak olursa, Türk devletlerinde faaliyet gösterecek olan finans kurumlarının öncelikle bu ülkelerin mevcut kendi kurumları arasından seçilmesi daha akılcı bir uygulama olacaktır. Bu nedenle Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkiye ve Türkmenistan arasında bir "Türk

ları ortaya koyabilirler. Bu planların projelendirilebilmesi ve finanse edilebilmesi için "Türkistan Finans Fonu"nun en kısa sürede faaliyete geçmesi gerekecektir. Fon'un gelirleri üye ülkelerin katkıları ile sağlanacaktır. Bu Fon yatırımları finanse edeceği için, üye ülkelerin kontrollü bir emisyon politikasıyla Fon'u desteklemeleri ve yine üye ülkelerin kendi ekonomik güçlerini kullanarak yatırımları gerçekleştirmeleri sonucunda Türk dünyası merkezli kalkınma daha da hızlanacaktır.

Kısa vadede Türk devletlerinin kendi milli paraları ile ticaret yapabilmelerine imkân sağlanmalıdır. Uzun vade-

de ise ortak bir para birimi ihdas edilerek bu para birimi cinsinden işlemler kayda alınabilir. Eğer bu süreç başarıyla işletebilirse bir süre sonra Türk devletleri ortak para birimi uygulamasına da geçebilirler. Bu uygulama Türk devletlerine uluslararası ticarete ciddi bir üstünlük sağlayacak ve Türk devletlerinin kendi stratejik ürünlerini kendi para birimleri ile satabilmesinin önünü açacaktır.

Dış ticaret hem ürün bazında ve hem de ülke bazında çeşitlendirilmelidir. Öncelikle komşu ülkelerle iyi ilişkiler kurulmalı ve karşılıklı çıkarı esas alan bir ticari yapı tesis edilmelidir. Ticaret ülkelerin kendi para birimlerini güçlendirecek şekilde ve kendi para birimleri ile yapılmalıdır. Yeryüzünde bölgesel düzeyde yaşanacak daralmalara karşı alternatif pazarlardan oluşan bir ticaret portföyü geliştirilmelidir. Bu açıdan ilk etapta Orta Doğu ve Afrika ülkeleri BDT, AB, Çin ve ABD'ye alternatif pazarlar olarak düşünülebilir.

Türk devletleri arasında Bağımsız Devletler Topluluğu ya da Avrupa Birliği benzeri bir ticaret bölgesi oluşturulabilir. Ancak Türkiye'nin Avrupa Birliği ve Kazakistan'ın Bağımsız Devletler Topluluğu ile beraber yürüttüğü ortak pazar stratejileri, bu girişimleri güçleştirmektedir. Bu noktada Türk devletleri konuyu her yönüyle masaya yatırarak değerlendirmeli ve uzun vadede Türk dünyasının iktisadi bütünleşmesine katkı sağlayacak çözümler üretmelidirler.

Hepsinden önemlisi Türk devletleri kendi aralarındaki teknoloji geliştirmeye yönelik olarak her türlü işbirliği imkânlarını geliştirmelidirler. Teknoparkların birbiriyle olan işbirliği artırılmalıdır. Teknoparklar bir şebeke üzerinde birbirine bağlanarak birbiri ile rekabet yerine ortak rekabet politikaları geliştirmelidirler. Ülkeler arasında ortak bir teknoloji alt yapısı kurulmalıdır. Türk devletleri aktif ve genç bir nüfusa sahiptir. Bu nüfus avantajı iyi değerlendirilmeli, genç nüfus iyi eğitilmeli, bilinçlendirilmeli ve teknoloji dışında bırakılmamalıdır. Genç nüfusun hayal gücü orta ve uzun dönemde gelir getirici faaliyetlere dönüştürülmeli ve bu nüfusun ülke dışına kaçışının önüne geçilmelidir. Özellikle uzay ve savunma alanındaki teknolojik işbirliği, Türk devletleri açısından kaçınılmaz önceliklerden bir olarak öne çıkmaktadır.

İktisadi bütünleşme sürecinin önündeki engellerin aşılmasına bağlı olarak Türk dünyasının bu süreçten elde edeceği kazanımlar her yönüyle ortaya konulmalı ve bunun tüm bağımsız Türk devletlerinin çıkarına olacağı herkese çok iyi anlatılmalıdır. Bu yönde oluşturulacak müspet kamuoyu desteği sürecin hızlanmasını sağlayacaktır.

Ekonomide önemli olan geleceğe yönelik sağlıklı öngörülerde bulunabilmektir. Türklerin sahip oldukları potansiyelin birlikte sinerji meydana getirecek şekilde kullanılması onların refahının katlanarak artmasına yol açacaktır. Bu bilinç tüm kuşaklara ama özellikle gelecek kuşaklara aktarılmalı ve geleceğin müreffeh Türk dünyasının neferleri bu şuurla yetiştirilmelidir. Sahip olduğumuz geçmiş ve onun mirası geleceğe yönelik öngörülerimizin tutarlılığı açısından çok iyi bilinmesi gereken en kıymetli hazinedir. Türkler sahip oldukları üretim kültürünü, ticaret kültürünü korumalı ve gelecek kuşaklara bir değer olarak aktarmalıdır. Özellikle girişimci ve özgüveni yüksek nesiller yetiştirmelidir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından günümüze kadar neredeyse yirmi yıl geçmiş bulunmaktadır. Geçen yirmi yıl zarfında Kafkasya'da yaşananlar ekonomik ve politik açıdan istikrarlı bir geleceği, en azından kısa vadede, oldukça güç bir hedef olarak görmemize neden olmuştur. Kafkas coğrafyasının hiç şüphesiz en stratejik konuma sahip ülkesi Azerbaycan'dır. Gerek Hazar Denizi'ne kıyısı olması gerek Hazar petrolü ve kendi doğal kaynaklarının zenginliği gerek enerji nakil güzergâhlarının üzerinde oluşu ve gerekse Türkiye ile olan bağları, Azerbaycan'a bölgede önemli bir güç odağı olma özelliği kazandırmaktadır. Ancak tüm bu özellikler Azerbaycan'ı uluslararası çıkar çatışmalarının da ortasına sürüklemektedir.

Kafkasya sadece bölge ülkeleri açısından değil, aynı zamanda bölgeye komşu olan Rusya Federasyonu, Türkiye ve İran açısından da stratejik öneme sahip bulunmaktadır. Ayrıca küresel politikalarda yönlendirme gücüne sahip bulunan Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve Çin'de bölge ile yakından ilgilenmektedirler. Son yıllarda bölge ülkelerine yönelik olarak askeri güç kullanımına kadar varan müdahaleler, bu paylaşım sorununun en güzel dışı vurumudur.

Bu nedenle Türk devletlerinin kendi aralarındaki iktisadi işbirliği güçlendirilerek, Türk coğrafyasında güçlü bir iktisadi blok oluşturabilmenin esasları üzerinde iyi düşünülmelidir. Esnaf odaları, ticaret odaları, sanayi odaları ve sair tüm piyasa oluşumları, kendi aralarındaki ilişkileri en üst düzeyde tutmalıdırlar. Özellikle enerji alanındaki işbirliği ve katma değeri yüksek ürünlerin üretimine ve teknoloji geliştirmeye yönelik teknik bilgi paylaşımı son derece stratejik iki konu olarak karşımızda durmaktadır. Tarihten aldığımız derslerle geleceğe daha iyi hazırlanmak ve Türk gençlerine daha müreffeh bir Türk dünyası hazırlamak, hepimizin en önemli görevi olmalıdır.